

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:

אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה

משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשס"ט

פרשת בא

א. רד"ק.

פרק יב' פסוק לא':

(לא) גם אתם גם בני ישראל, לפי שאין מוקדם בענין הכונה (כלומר שבמחשבה כולם אחד) לפיכך אמר „גם“ הקודם, כי יכשר היותו אחרון (כלומר שהוא יכול היות גם אחרון) לפיכך יאמר גם עם כל אחד, וכמו זה הדרך בלשון הקודש, בכ"ף השמוש באמרו: כעם ככה, כעבד כאדוניו, כמוך כפרעה, כלומר זה כזה וזה כזה.

מאלי

1. מה הקושי לדעתו?

2. האם זה קושי לפרש-סגנוני או אחר?

3. מה מצאנו?

ב. המשתדל.

פרק יב' פסוק לז':

[לז] כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מנף: לבד מטף פחות מבין עשרים, והנה היה מספר נפשות בני ישראל שני מיליאונים לכל הפחות, והא דבר זר מאד ורחוק ממנהגו של עולם שמספרים נפש יולד גוי כזה בארבע מאות שנה. ויחזן דוד מיכאעליס ביקש לקרב הדבר אל הטבע מכמה צדדים. ראשונה אמר כי אנשי המזרח נושאים נשים בהיותם בני י"ג או ט"ו שנה, וזה הבל, כי אמנם לקיחת אשה בימי הילדות הוא דבר המחליש את הגוף וממעט פריה ורביה. שנית אמר כי ישראל היו לוקחים יותר מאשה אחת, וזה ג"כ הבל, שהרי אם איש אחד יקח נשים רבות או גם שתיים בלבד, יישארו אנשים אחרים בלי אשה, כי אמנם מספר הנשים הנולדות הוא קרוב למספר הזכרים ולא עתף עליו הרבה. גם אמר שישאל היו מאריכים ימים עד מאה שנה ויותר, וגם זה הבל, כי משה אמר (תהלים ד' י'): ימי שנתינו בהם שבעים שנה, וכלב הגיד ליהושע (יהושע י"ד י"א) שהיה בן פ"ה שנה ושהיה עדיין חזק למלחמה, משמע שלא היו ככה רוב אנשי דורו. והנה רז"ל אמרו (מכילתא בא י"ב) שהיו יולדות שישה בכרס אחד, וכן העידו הסופרים הקדמונים כי מימי גילוס מרבים פריה ורביה, ושהנשים המצריות יולדות תאומים על הרוב, וגם יותר משנים בכרס אחד (אריסטו פליניוס, סנקה); ואולי גם המילה היתה סיבה לריבוי ההולדה, כמו שכתב פילון בספר המילה. עוד יש לשאול איך יכלה ארץ גשן לשאת אותם? ועל זה השיב ר' ד' מיכאעליס כי נראה בבירור שלא נשארו ישראל כולם בארץ גשן, אלא נתפזרו בכל ארץ מצרים; עיין רש"י למעלה פסוק י"ג על "ופסחתי", וארץ מצרים מפורסמת מאד אצל הקדמונים לטיבה ולריבוי יושביה, גם נראה כי ישראל פשטו לרעות מקניהם חוץ לארץ גשן במדבר אשר בין גשן ובין א"י, ככתוב (ד"ה א' ו' כ"א) והרגום אנשי גת הגולדים בארץ כי ירדו לקחת את מקניהם, ע"כ י"ד מיכאעליס. אך כל זה לא יספיק לבאר עוצם הריבוי הנ"ל, ואין ספק כי השגחת ה' היתה בישראל לשמור בריאותם וכחותם, וכמו שיש להבין מדברי המילדות שאמרו (למעלה א' י"ט): כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה. והשגחת ה' וברכתו עמדה לישראל והצילה אותם מן הפגעים הממיתים את הילדים, כדי לקיים את דברו אשר דיבר לאברהם (בראשית ט"ו י"ג), באופן שמקץ ארבע מאות שנה יהיו לגוי שיוכל לעמוד ולהתקיים בארץ ירושתו אשר נשבע ה' לתת להם (אב תרכ"ג).

ב א

1. פרשנו קובץ שמספר בני ישראל האיצ לפני מיליון, איך הוא האיצ למספר זה?
2. פרשנו מ63 את החוקר איכאליס האביא שלושה נימוקים אפשריים להסבר האידול הטביע הצומ, התוכל למנותם ולהסבירם?
3. לאחר זאת אביא פרשנו עוד שני נימוקים נוספים לריבוי זה, מה הם?
4. לפסול סותר הוא את כולל, איך ולמה?
5. מהי תשובתו הוא?

* * *

ג. רש"ר הירש.

פרק יב' פסוק מו':

(מו) בבית אחד יאכל. ראוי לציון העובדה, כי הציונים בדבר אופן אכילת הפסח באים כאן באמצע סידרת הוראות בדבר כשירות המורשים לאוכל. אולם דווקא מקומם של ציונים אלה זורע אור על משמעותם. הרי מראש נקבע אופייה של מצות פסח: בניין הבית היהודי וקידושו. לא יחידים ולא המון עם, אלא בתים, אנשים שהתאחדו בקבוצות משפחה — הם הם היסוד שעליו בונה ה' את עמו. בתי ישראל הם המטרה העיקרית להשגחתו והדרכתו הבלתי-נחלשת: וכל בן ישראל מצטרף ל"צאן מרעיתו" — כאחד מבני הבית.

"זאת חקת הפסח", חוק זה בא לקבוע את התכונות האישיות, שהן תנאי לחברות בבית יהודי, על חבריו להשתייך לברית היהודית-לאומית עם ה', מצד ייעודם ואורח חייהם, ועל גופם יהיה מוטבע חותם ברית זו, כפי שקבעו ה'. כי כשם שחפץ ה' לראות את הציבור רק כהשתקפו בבתים, כן ביקש ה' לראות את הבית רק במסגרת הכלל. אל יהיה הבית יחידה בודדת השייכת רק לעצמה, אלא כל בית הוא מקום-מטע, בו רוחו הלאומית ותפקידו הלאומי של הכלל יסופחו ויגיעו לידי השלמתם. לכן יצטרף לבית רק המשתייך לאומה. ואולם התפקיד הלאומי הכולל הוא גדול ומגוון. יפתח נא כל בית רק חלק זעיר ממנו, על פי דרכו הוא, ובהתאם לסגולותיו המיוחדות העשירות ברביגוניותו — מצד אופי, תכונות, כשרון ומעמד. שניהם, הכללי והמיוחד, ישתפו פעולה זה עם זה, תוך העמקת

הייחודיות והכלליות גם יחד, וכך יזכה הייעוד הלאומי להתמלא בשלמותו. והנה הציוני: בבית אחד יאכל לא-תוציא מן-הבית מן-הבשר חוצה מעניק לכל בית, בייחוד, חשיבות וקדושה ממדרגה ראשונה. בעוד הציונים הקדומים דורשים רק, כי הבית יורכב מבנים, השותפים לרוח הכלל ולייעוד הכלל, הרי פסוקים אלה מנשאים כל בית ובית לדרגה ולחשיבות של מקדש. במקדש האומה מצינו (בניגוד ל"במה", שם "יוצא" כשר — עי' זבחים פב ע"ב, ק"ע"א), כי הוא נחשב — במישור הרעיוני — כגוף חי סגור בתוך עצמו: כל קודש שבגבול המקדש קשור ומחובר לקדושתו. כל עיד הוא מצוי בתחום שלטונו, עתיד הוא להשיג את ייעודו, ולכשיופסק משלטונו — יתנוון וימות, כאותה טריפת חיה שסועה ("ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" — להלן כב, ל —: "כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר" — זבחים פב ע"ב). וכך גם דינו של הבית היהודי, המיוצג על-ידי החבורה המאוחדת בפסח: אף הוא מהווה חוג קדוש וסגור, שאין להפקיע ממנו לא כן מבניו, ולא חלק מקרבן. אמנם, "הפסח נאכל בשתי חבורות" (פסחים פו ע"א). אולם כל חבורה יוצרת חוג נפרד וסגור (לדעת הרמב"ם צריכה כל חבורה לעשות לה היקף, כלומר, לגדור את שטחה על-ידי קיר ממשי — הל' קרבן פסח פ"ט, ט"ז, וכל אחד רשאי לאכול מפסחו רק במחיצה האחת: "אין האוכל אוכל בשני מקומות — בבית אחד יאכל" (שם); כמו כן לא יוצא מבשר הקרבן אל מחוץ לחוג, "לא-תוציא מן-הבית מן-הבשר חוצה"; וכל שהוצא אל מחוץ לחוג נפסל, כדון "יוצא" אל מחוץ למחיצתו התחומה של המקדש.

1. איך ולמה מופאים הציונים מ' מותר לו לאכול את הפסח?
2. לא "יחודים" ולא "המון" כי אם בתים, התוכל להסביר רציון זה האבסורד לדעת פרשנו בקרבן הפסח?
3. הבית על רב אונותו הוא המקום האלה, איך זה פועל?
4. אסור להוציא מן הבית, מה הרציון בכך?

* * *

ד. ביאור יש"ר הרב יצחק שמואל ריגיו.

פרק יג' פסוקים א', ב': יג (א) וידבר ה' אל משה לאמר. כמעט בכל המלות השתמש הכתוב במליצה זו, וכאן המקום לבארה, אמר וידבר וגם הוסיף מלת לאמר, כי יש הבדל בין דבור לאמירה, כל לשון דבור הוא על הרחבת דברים צענין שהוא דורש, כדרך חכמים כשמדברים צהלכה ונושאים ונותנים בכל פרטיה כשכל וצנינה, כמו: אל נדברו יראי ה' איש אל רעהו (מלאכי ג' ט"ז), אל אמירה יונח על כל דבר שפתיים, כמו ויאמר המלך מי בחלר (אסתר ו' ד'), ולפי שצנח רוח אלהים על הנביא יצונגהו צלותו הענין שדובר אליו ככל פרטיו יותר ממה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בו עד סוף כל הדורות, לכן הונח תמיד לשון דבור, ובא גם לשון אמירה, כי שם מליץ צפוי לאמר אמרות קלרות הכוללות הכל, והן אמרות התורה שצכתב שנאמר עליהן אמרות ה' אמרות טהורות (תהלים י"ז ז'), ועל שתי אלה נאמר בכל מקום וידבר לאמר, וזהו תורה שצכתב ותורה שצע"פ, ושומר זה הכלל: (ב) קדש לי כל בכור.

כל הנמצאים בישראל
היום, כי בעבור שפדאס ממות בהכותו כל בכור בארץ מזרים לזה
להקדישם לעבוד את עבודת ה' לכל אשר ילזה בהם, כי היתה העבודה
מתחלה בבכורות, ולא לזה עדיין על הפדיון, עד שהחליפס כלום ולזה
לפדות העודפים, אבל המלזה במולדים לא נהגה במדבר: פטר כל רחם.
שפטר את הרחם תחלה, והוא לשון פתיחה, כמו יפטירו בשפה (תהלים
כ"ז ח'): לי הוא. קניתי אותם להיות לי ע"י שהכתי בכורי מזרים, ואותם
החייתי:

אלות

1. בקטע הראשון מאלה פרשנו נושא כללי, מה בצטת הבציה?
2. מה הן האדרותיו לאמלטים דיבור ואמירה באופן כללי ובמיוחד בהקשר לתורה?
3. איך לה כולל הן תורה שבכתב והן תורה שבעל פה?
4. מהי הבציה שפרשנו מתלבט בה בקטע הראשון על כסוק ב'?
5. "המצוה בנולדים לא נהגה במדבר" למה?
6. איך הוא מסביר: "לי הוא" ובצטת מהו חידוש?

* * *

ה. רש"י הירש.

פרק יג' פסוק ג': ולא יאכל חמץ. איסור אכילת חמץ ביסוי
הוא לעדות, "כי בחזק יד הוציא וגו'". כמו כן
מובע עלידי "לא יאכל": דאגו לבל יאכל חמץ:
"להזהיר גדולים על הקטנים". מכאן חובת ההורים,
והמבוגרים בכלל, לא להרגיל את הילדים הקטנים
בעבירה על חוקי היהדות: "לעשות את המאכל
"כאוכל" (עי' מכילתא כאן, וכן קרבן-אהרן לתורת-
כהנים, ויקרא יא, יג). ואמנם אזהרה זו היא ברוחו
של הפרק הזה, פרק בהלכות החינוך היהודי.

אלות

1. לכאורה מה הקושי?
2. מהי אותה צדות שפרשנו מייחס לאיסור אכילת חמץ?
3. איך הוא לומד כאן צנין: "להזהיר גדולים על הקטנים"?
4. פרשנו לומד מכאן רציון כללי בהלכות החינוך היהודי, איך ומה?

* * *